

РЕЦЕНЗИЯ

За конкурса за доцент по 2.2 „история и археология (нова и съвременна балканска история), обявен в ДВ бр. 13 от 17.02.2015 с единствен кандидат гл. ас. д-р Наум Кайчев.

Д-р Наум Кайчев е завършил история в СУ „Климент Охридски“. Бил е докторант по история на балканските народи и през 1999 г. защитава докторска (кандидатска дисертация) на тема „Македония в българското и сръбско обществено съзнание: образи и представи, граден от училище и армия (1878-1912), по-късно излязла като монография със заглавието „Македонийо, възжелана....“.

Д-р Кайчев се явява на конкурса за доцент по нова и съвременна балканска история с две монографии, съставителство на два сборника и над 30 статии и съобщения, 18 от които са представени като отнасящи се до обявения конкурс, т.е. излезли след защитата на докторската му дисертация. Познавам изискванията на закона, но съм против това научното творчество на един изследовател да бъде разрязвано като с нож от докторската му дисертация. Като правило научните интереси се развиват и поне за мен е полезно да бъде анализирана цялата работа на кандидата за доцент до момента. И ако направим това ще видим, че през всички тези години през повечето статии, студии и монографии на д-р Кайчев преминават две основни теми. Първата е темата за изграждането на национално самосъзнание в Югоизточна Европа, ролята на държавата за този процес и изграждането на образи и представи на национално ниво. Втори по важност проблем в изследванията му е историята на Македония в широки хронологически и тематични граници – от началото на XIX в. та до наши дни.

Централно заглавие сред публикациите на д-р Кайчев за конкурса е монографията „Илирия от Варна до Вилах. Хърватското национално възраждане, сърбите и българите (до 1848 г.), която играе ролята на хабилитационен труд. Бих искал да отбележа една радваща тенденция през последните години, към която се присъединява и д-р Кайчев – появата на проучвания, посветени на историята на една или друга балканска страна без задължителната в близкото минало добавка „и България“. Пиша това като си давам ясна

сметка, че в заглавието, което е избрал авторът тази дума присъства, но тя далеч не натежава в конкретното историческо изложение (за да не използвам обикнатият от редица автори „наратив“).

Темата за илиризма е тема, отдавна разработвана в хърватската и световна историография, та дори и отчасти в нашата. Новото и приносът на д-р Кайчев е изследването на част от нея, останала извън вниманието а изследователите – както казва самият той „тежестта на източната посока като част от същностната пространствена основа на илирийската идеология“.

Монографията е положена върху солидна основа от източници за идеологията на илиризма, за политическата и интелектуална хърватска история през XVIII и XIX в.; върху десетки изследвания на хърватски, сръбски, български и западни автори; върху съществуващата в годините на проучването периодика и върху оригинален документален материал.

Въпреки че излиза извън времевите рамки на изследването, струва ми се, че то щеше да спечели ако бе разгледан и българският възрожденски периодичен печат, в който могат да се доловят многобройни отгласи, касаещи илиризма и дейността на най-изтъкнатите членове на движението. Най-малкото, за да се види историческото значение на движението.

Д-р Кайчев познава добре теоретическата страна, споровете, които се водят между различни школи по въпроса за изграждането на нациите в ново време и удачно вплита разсъжденията и собствените си изводи в повествованието.

Положително в монографията е успешният опит на автора да потърси корените на илиризма в първите стъпки на появяващия се през XVIII в. хърватски национализъм от нов тип.

Авторът внимателно проследява връзката между националното осъзнаване през XVIII в., сериозно затруднено наред с другите фактори и от разпокъсаността на хърватските земи и различния им статут и дейността на първите идеолози на илиризма. Особено интересно е отграничаването на хърватите от унгарците, което върви бавно през XVIII и началото на XIX в. Интересно е наблюдението, което можеше да бъде подчертано и

по-силно, за различното ниво на процесите, които изграждат модерната нация в различните ѝ географски райони (подобно на отделните джобове територия, в които се ражда съвременната българска нация). Твърде интересна е и тенденцията на ранните възрожденци да обсебват народностни групи и територии въз основа на неясни, а често и измислени исторически и езикови белези, и да ги включват в своята изначална общност, впрочем тенденция характерна и за българите – да си спомним за Раковски – та и за съвременността (да речем окситанското движение във Франция). Сходството на процесите, течащи сред различни народи на Балканите са показани убедително от Кайчев и при проследяване на постепенното изкрystalизиране на разбирането за новохърватски език. Въобще, струва ми се, че книгата щеше да стане още по-интересна и убедителна, ако бе хвърлен поглед и направени повече съпоставки и с другите балкански народи, а това са неща, които д-р Кайчев като балканист знае достатъчно добре.

Мислех си дали пък появата на илиризма и на сходни с него течения не се дължи и на неизбистреността на националното съзнание, което позволява при достатъчно добро желание и живо въображение да се създават идеологии с изключително широк обхват. Т.е. когато нямаш твърди правила е по-лесно да изграждаш пожелателни конструкции. Или за изграждането на нацията в началния етап е по-важно отграничаването от околните, отколкото намирането на общото между тях.

Сред приносите на д-р Кайчев е и по-ясното очертаване на ролята на граф Драшкович, оставян от повечето изследователи в периферията на движението и връзките на някои ръководители на движението с дейци на ранния панславизъм.

За мен бе изключително интересно да чета страниците, посветени на политическите аспекти на илиризма и да търся в съзнанието си съпоставки за разликите при изграждането на модерна нация в условията на Хабсбургската империя и Османската империя – нещо, което между другото би могло да бъде тема на отделно проучване на д-р Кайчев.

Принос, най-малкото за българската историография е главата, посветена на отношението на сръбските интелектуалци към илиризма – проблем, който досега, струва ми се, въобще не е изследван у нас. Твърде интересни са и малкото страници, посветени на постепенното разширяване на представите на хърватските интелектуалци за българите,

макар и до края на разглеждания период, те включват в границите на бъдещата Илирия само земите на север от Стара планина, макар че вече знаят, че българи живеят и на юг от нея и в Македония.

В заключение, смятам, че представената монография има качествата на успешен реабилитационен труд.

Д.р Кайчев е съставител и научен редактор на сборника „Григор Пърличев и братя Миладинови“, в който влизат доклади от конференция, проведена през 2011 г. и автор на статия в него, която има тясна връзка с реабилитационния му труд „Още за хърватското отношение към Константин Миладинов: Август Шеноа“. В нея той подчертава широката популярност на сборника народни песни сред хърватските интелектуалци и така се присъединява към тенденцията през последните години да не отдава внимание само на епископ Щросмайер при подготовката на изданието, а да се потърсят причините, които карат хърватите да проявят интерес към начинанието на двамата братя.

Част от представените за конкурса статии са тяхно свързани с проблемите проучвани в монографията „Илирия...“. Това са 1-3, 5. Изключение в това отношение е статията „Living on the Edge of Christiandom...“, в която се разглежда развитието на хърватските представи за Европа през XVIII в. и огромното значение на християнската религия при изграждането на този образ.

Твърде интересна е статията „Сръбско-хърватската комуникационна отчужденост...“. Въпреки че разглежда сръбските учебници от XIX в. тя хвърля мост към причините за събитията в Югославия в края на XX в. като подчертава, че още век преди това пропадат опитите да бъде изградено едно митично единство между двата народа въз основа на единен езиков стандарт.

Статията, посветена на армията и строителството на нацията в Сърбия и България едновременно е връзка между докторската дисертация на Кайчев, която разглеждаше ролята на образованието и издигането на втория от трите стълба на модерната нация – армията.

В част от предложените статии се правят историографски прегледи, родени от ажиотажа на юбилеите на Балканските и Първата световна война. Това реално не са

истински историографски прегледи, а анализ на промените в балканските историографии през последните десетилетия, често наложени и от промяната на политическата карта на полуострова.

Втората група изследвания са посветени на историята на Македония, на унищожаването на ВМРО в България и възраждането му като политическа партия след 1989 г., на промените в официалната политика на София по македонския въпрос след 1944 г. и българите в двустранните отношения на България с Югославия и република Македония и някои приноси в историята на Илинденско Преображенското въстание.

Третата група проучвания отразяват отдавнашния интерес на д-р Кайчев към учебниците по история и изгражданите от тях представи за миналото и за балканските взаимоотношения. В тази група влиза и статията за учебниците по история в република Македония и за водения в тях спор дали идентичността на населението на новата република не трябва да се търси още в античността, както и трудността идеща от съществуването на две национални групи с много малко допирни точки – македонците и албанците. Предлагам на автора да помисли и да представи вариант на статията в по-популярно издание, за да може и широката публика да се запознае с фактите в нея и направените изводи.

Положителна тенденция за проучванията на д-р Кайчев е стремежа му много от тях да излизат в съседните балкански страни и в Западна Европа, което позволява тезите му да бъдат обсъждани от една много по-широка аудитория.

Д-р Кайчев има дългогодишна преподавателска практика, както в бакалавърската така и в магистърската степен в различни специалности на ИФ и в междуфакултетска бакалавърска програма. Изнасял е лекции и в чужбина.

В заключение смятам, че научната продукция и преподавателската дейност на д-р Кайчев напълно задоволяват изискванията на закона и препоръчвам на уважаемото жури да гласува положително за представената кандидатура.

Чл. кор. проф. д.и.н. Иван Илчев

3.06.2015